The old settlements in the middle zone of the river Šventoji

In 2009 a field survey was conducted near the river Šventoji to the S of Kavarskas in Anykščiai District and to the N of Vidiškiai (Ukmergė District). Approximately 8–10 km^2 were intensively surveyed in this middle zone of the Šventoji in order to search for barrow cemetery settlements and other archaeological objects. 63 test pits (a total of 70 m^2) were excavated during the survey (Fig. 1). 10 of them contained finds and 3 archaeologically valuable new objects were discovered: the Riklikai and Jakšiškis Iron Age unenclosed settlements and the 16th/17th–18th/19th-century Baraučizna (Bariai) find spot. In additional, while searching for traces of a settlement in the vicinity of Riklikai barrow cemetery, 43 boreholes were drilled in surveying about 3200 m^2 (Fig. 2).

Audronė Šapaitė

Šaukštelio piliakalnis

2009 m. ŠAM tyrinėjo Šaukštelio piliakalnio (3479, Telšių ir Kelmės r.) aikštelę ir aplinką. Tyrimai buvo atlikti vietose, kur numatyti žemės kasimo darbai pagal piliakalnio sutvarkymo techninį projektą.

Šaukštelio piliakalnis dar žinomas Sprūdės kalno, Pasprūdės, Pavandenės vardu. Jis įrengtas masyvios kalvos V dalyje. Aikštelė ovali, pailga Š–P kryptimi, 29x26 m dydžio, apsupta 3 pylimų ir griovių gynybine sistema. Aikštelės R pakraštyje yra trianguliacijos bokšto vieta. Jį statatant apardytas aikštelės kultūrinis sluoksnis ir pylimas. Piliakalnio šlaitai vidutinio statumo, statūs, 22 m aukščio. Piliakalnis dirvonuoja, 2002 m. buvo iškirsti ant jo augę medžiai.

Rašytinių šaltinių apie jame stovėjusią pilį nėra, tačiau piliakalnis siejamas su XIII a. didiko Sprudeikio vardu. Žinomos legendos apie milžinus, gyvenusius ant Šaukštelio ir gretimo Moteraičio piliakalnio; geležines duris, vedančias į piliakalnio požemius; prasmegusį pastatą; švedų užkastą lobį.

Archeologinių tyrinėjimų piliakalnyje ir jo aplinkoje iki šiol nebuvo. F. Pokrovskis mini kapinyną, esantį už 2 varstų (2,13 km) nuo Sprūdės kalno. Be to, F. Pokrovskio atlase užfiksuota, kad durpyne netoli Sprūdės kalno yra rasti 2 akmeniniai kirveliai. Šiuo metu Pavandenės pagrindinėje mokykloje yra 2 vitrinos su etnografiniais ir istoriniais eksponatais, tarp jų – 3 archeologiniai radiniai. Tai 2 akmeniniai kirveliai su skyle kotui ir akmeninis skiltuvas. Jų radimvietės neužfiksuotos. Galimas dalykas, kad tai tie patys kirveliai.

2009 m. buvo tiriama piliakalnio PV papėdė, kalvos V šlaito vieta su iškastais bulviarūsiais, piliakalnio aikštelė ir aukštumėlė už 110 m į R nuo aikštelės. Iš viso ištirtas bendras 128 m^2 plotas. Piliakalnio kalvos V šlaite iškastos dvi 10 m^2 dydžio perkasos ir du 4 m^2 dydžio šurfai. Aukštumėlėje už 110 m į R nuo piliakalnio aikštelės iškasta viena 6 m^2 dydžio perkasa ir vienas 4 m^2 dydžio šurfas. Jokio kultūrinio sluoksnio pėdsakų šiose vietose neaptikta.

Į PV nuo piliakalnio iškasta septyniolika 2–4 m^2 dydžio šurfų ir viena 10 m^2 dydžio perkasa. Archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis užfiksuotas šurfuose 16 ir 17, iškastuose netoli kalvos PV papėdės, už 315 ir 330 m į ŠR nuo kelio Pavandenė–Janapolė. Viršutiniai sluoksniai susiformavo užstumdžius žemės paviršių kalvos pašlaitėje. Ar-

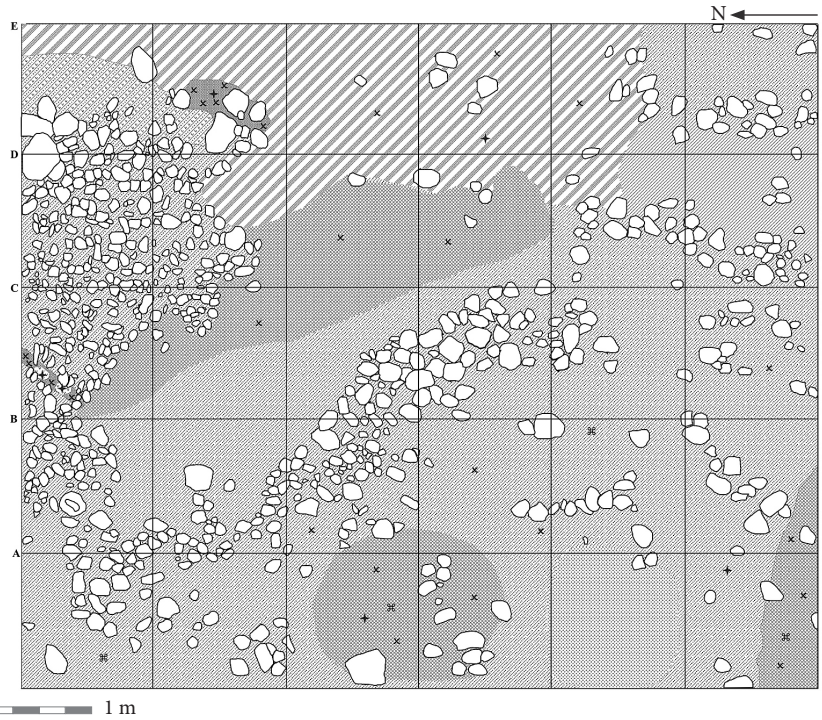

1 pav. Akmenų grindinys Šaukštelio piliakalnio aikštelėje tirtoje perkasoje 4. A. Šapaitės brėž.

Fig. 1. The stone paving in trench 4 excavated on the flat hilltop at the Šaukštelis hillfort site.

cheo-logiškai vertingas 0,95–1,25 m storio kultūrinis sluoksnis (6–8 sluoksniai) atidengtas 1,25–1,35 m gylyje. Sluoksnyje rasta molio tinko, angliukų, keli sudegusių lentų fragmentai, 2 geležies gargažės. Šurfo 16 8-as sluoksnis, remiantis sudegusios medienos radiokarboniniais tyrimais, datuotas 1030–1160 m. Radiniai liudija XI–XII a. kalvos papėdę buvus apgyvendintą, šurfų 16–17 aplinkoje lydyta geležis.

Pylime, aikštelės R dalyje, buvusio trianguliacijos bokšto vietoje, iškasta viena 30 m^2 dydžio perkasa, joje atidengti akmenų grindiniai (1 pav.). Dalis kultūrinio sluoksnio prie perkasos R sienelės suardyta greičiausiai trianguliacijos bokšto statybos metu. Greta XX a. veiklos pėdsakų iš piliakalnio gyvavimo laikotarpio į sluoksnį pateko molio tinko gabaliukai, angliukai, grindinių akmenys, smulkūs avies / ožkos ir kiaulės kauliukai. Su piliakalnio statiniais susiję ir perdegusio molio su degėsiais ruožai. Pavieniai didieji akmenys ir viršutiniai akmenų grindiniai 2, 3 neabejotinai susiformavo įrengiant trianguliacijos bokštą, išvertus kultūrinio sluoksnio akmenis ant supiltinės žemės.

Perkasos centre buvusiame pilkos žemės sluoksnyje XX a. radinių neaptikta. Jis užkloja žemutinio lygio akmenų grindinius. Čia aptikti radiniai – molio tinko trupiniai, angliukai, lazdyno riešuto kevalas – turėtų būti skiriami piliakalnio gyvavimo laikotarpiui. Tačiau tai yra tarpinis sluoksnis tarp senųjų ir vėlyvųjų sluoksnių, tad jo grynumas kelia šiokių tokių

2 pav. Akmenų grindinys Šaukštelio piliakalnio aikštelėje tirtoje perkasoje 4. A. Šapaitės nuotr.

Fig. 2. The stone paving in trench 4 excavated on the flat hilltop at the Šaukštelis hillfort site.

abejonių. Grindinius 4–7, kurių viršutinė dalis atsidengė šiame sluoksnyje, nuo įžemio skyrė tik maišyto smėlio sluoksnelis. Po jų akmenimis jokių radinių nerasta. Šie grindiniai greičiausiai nejudinti (2 pav.).

Neabejotinai piliakalnio gyvavimo laikotarpiu datuojamas juodos žemės sluoksnis su medsraigių kriauklėmis, molio tinko trupiniais ir angliukais aptiktas perkasos V dalyje. Jis vientisas, be jokių intervencijos požymių. Jame atkasti grindiniai tikrai nejudinti. Sluoksnyje rastos medsraigių kriauklelės liudija aikštelėje buvus krūmais apaugusių plotų.

Sunku ką nors konkretaus pasakyti apie grindinių piliakalnio aikštelėse paskirtį. ***Perkasa 4*** iškasta piliakalnio aikštelės R pakraštyje, prie ją supančio pirmojo pylimo. Grindiniai gali būti susiję su pylimo vidinio šlaito tvirtinimu arba pylimo papėdėje stovėjusiais pastatais. Medinių konstrukcijų buvimą liudytų degėsiai ir molio tinko gabaliukai.

Perkasoje 4 archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis su akmenų grindiniais, molio tinku, angliukais buvo 10–55 cm storio. Jame individualių radinių nerasta. Perkasos V dalyje, piliakalnio aikštelės link, jis prasidėjo iškart po velėna, 20 cm gylyje. R dalyje jį dengė įvairaus storio (iki 1,7 m) žemių sluoksnis, sukastas trianguliacijos bokšto pagrindui.

Galima daryti prielaidą, kad piliakalnio aplinka buvo gyvenama tuo pačiu laiku kaip ir pats piliakalnis, tada jis datuojamas II tūkst. pradžia. Tam neprieštarauja ir sudėtinga pylimų ir griovių sistema, būdinga vėlyviems piliakalniams.

Šaukštelio piliakalnio kalvos PV papėdėje ir aikštelės R dalyje aptiktas archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis datuojamas XI–XII a.

2009 m. archeologinių tyrinėjimų metu iš vietinių gyventojų, dirbusių kasinėjimuose, gauta informacijos apie maždaug už 1 km į ŠR nuo Šaukštelio piliakalnio spėjamą kapinyno vietą, kur buvo randama žmonių kaulų ir archeologinių dirbinių: geležinis peiliukas, molinis indas, „durklas“, žiedas, įvija (ar antkak-

lė?). Toje pačioje vietoje sklypo savininkė dar yra radusi akmeninį kirvį su skyle kotui, kurį ji saugo namuose.

The Šaukštelis hillfort site

In 2009 ŠAM investigated the flat hilltop and area around the Šaukštelis hillfort site (Telšiai and Kelmė Districts), excavating a total of 128 m^2. An archaeologically valuable cultural layer was recorded in two places.

Near the hill's SW foot at a depth of 1.25–1.35 m was found a 0.95–1.25 m thick cultural layer with pieces of clay daub, charcoal, several fragments of burnt boards, and 2 iron clinkers. The layer's radiocarbon date is 1030–1160. These finds testify to the inhabitation of the hill's foot in the 11th–12th centuries and smelted iron was found in the vicinity of the excavated test pits.

At the site of a former triangulation tower in the E part of the earthworks and enclosure, a 30 m^2 trench was dug. In it was discovered a 10–55 cm thick archaeologically valuable cultural layer with stone paving (Fig. 1), small pieces of clay daub, several small sheep/goat and pig bones, charcoal and wood snail shells. The stone paving (Fig. 2) may be connected with the reinforcement of the earthwork's inner slope or with buildings standing at the foot of the earthwork. The pieces of charcoal and clay daub testify to the existence of wooden structures. The vicinity of the hillfort was inhabited at the same time as the hillfort itself, which dates to the early 2nd millennium.

After questioning the local inhabitants it was determined that a possible cemetery site exists on a hill 1 km to the NW of the hillfort site.

Ernestas Vasiliauskas

Žagarės (Žvelgaičio) piliakalnio II papėdės gyvenvietė

Žagarės (Žvelgaičio, kitaip dar vadintas Aukštadvariu (pavyzdžiui, 1647 m. inventoriuje), Plikuoju, Kosciuškos kalnu) piliakalnis II įrengtas kairiajame Švėtės krante, plento Žagarė–Naujoji Akmenė kairėje pusėje, ŠR–PV kryptimi besidriekiančioje ozo aukščiausioje dalyje. Į ŠR ir PV nuo jo yra 3 ha dydžio papėdės gyvenvietė (?) ir XVII a. kaimavietė. 2007 m. žvalgymų metu (LAD, vadovas E. Vasiliauskas) nustatyta, kad jos tęsinys eina iki pat Kalno 25 ir Pašvėčio 30.

Žagarės vardas istoriniuose šaltiniuose minimas 1254, 1271 m. Taip pat Baltramiejaus Hionekės kronikoje aprašyto 1348 m. Kryžiaus žygio į Šiaulių žemę užfiksuotą *Swente* (galima sutapatinti su Švėtės upe) vietovės paminėjimą hipotetiškai būtų galima susieti su Žagare.

Žagarės piliakalnio II archeologinių tyrinėjimų bei istorinių šaltinių apžvalga, iki 2008 m. surinktos medžiagos analizė yra pateikta atskirame straipsnyje (Vasiliauskas E., Žagarės II (Žvelgaičio) piliakalnio ir kapinyno radiniai (Kai kuriais Žagarės XII–XIII a. istorijos klausimais), *LA*, V., 2008, t. 33, p. 153–186).

2009 m. Žagarės (Žvelgaičio) piliakalnio II papėdės gyvenvietėje (23587), būsimos automobilių aikštelės vietoje, siekiant nustatyti, ar čia yra išlikę kultūriniai sluoksniai, ŠU iškasė 8 šurfus, o vėliau, aptikus keletą radinių, – perkasą 1. Iš viso ištirtas bendras 265 m^2 plotas.